

RAQAMLI IQTISODIYOTDA MOLIYA VA MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALARNING O`RNI

Naimova Nargiza Akbarovna

Teacher of the "Economics" department of Asia International University

ARTICLE INFO.

Kalit so'zlar: moliya, moliyaviy texnologiyalar, moliya tizimi, tartibga soluvchi texnologiyalar, nazorat texnologiyalari, moliyaviy xizmatlar.

Annotatsiya

Ushbu maqola raqamli iqtisodiyotning moliya va moliyaviy huquqqa ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan. Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida yangi texnologiyalar, bir tomondan, huquqiy tartibga solish predmetining kengayishiga olib keladi. Shuningdek, tartibga solish, moliyaviy nazorat va nazoratga yordam beradigan vosita ekanligi aniqlandi. Ishda moliyaviy texnologiyalarning turlari, birinchi navbatda tartibga soluvchi (RegTech) va nazorat qiluvchi (SupTech) ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, muallif "tartibga solish texnologiyalari" atamasi umuman muvaffaqiyatsiz degan xulosaga kelindi.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2023 LWAB.

Raqamli iqtisodiyot yangi texnika-texnologiyalarni ijtimoiy hayotga keng tatbiq etishni o'zida aks ettiradi, bu yangi turdagi iqtisodiy munosabatlarning asosiy mahsuloti va harakatlantiruvchi kuchiga aylanadigan axborot almashinuvining tezlashishiga olib keladi. Yangi texnologiyalarni joriy etishga asoslangan iqtisodiyotni raqamlashtirish jarayoni bir necha o'n yillardan beri davom etmoqda. 20-asrning o'rtalaridan boshlab elektron kompyuterlar va ular bilan bog'liq texnologiyalar sezilarli evolyutsiyadan o'tdi, bu yetuklik nuqtai nazaridan-insoniyat tarixini tezkor deb hisoblash mumkin.

Shunday qilib, Intel kompaniyasining asoschilaridan biri bo'lgan G. Murning empirik kuzatuviga ko'ra, integral mikrosxemaning kristaliga joylashtirilgan tranzistorlar soni har 2 yilda ikki baravar ko'payadi (Mur qonuni) Ushbu jarayon, bir tomondan, kompyuter texnologiyalarining hisoblash quvvatining oshishiga, boshqa tomondan, uning miniatyuralanishiga olib keladi. Bunda oxir-oqibat raqamli texnologiyalar keng aholi uchun tadbiq etilishiga olib keladi. Shuningdek, aytishimiz kerakki, iqtisodiyot so'nggi o'n yil davomida raqamli xarakterga ega bo'la boshladi. Zamonaviy jamiyat faqat raqamli iqtisodiyotni shakllantirish yo'lining boshida. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning hozirgi bosqichining o'ziga xos xususiyati nafaqat mavjud texnologiyalarni joriy etish, balki yangi texnologiyalar (masalan, katta ma'lumotlar texnologiyalari (Big Data), neyrotexnika-nologiyalar, blockchain texnologiyalari, raqamlashtirish, robotlashtirish va boshqalar) imkoniyatlarini anglashdir.

Shunday qilib, yaqin kelajakda raqamli texnologiyalardan foydalanish bilan bog'liq ijtimoiy munosabatlar yanada rivojlanib borishini taxmin qilish mumkin. Shuningdek, yangi turdagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish vositasi sifatida va yangi texnologiyalarni joriy etish xavfini baholash va ularni huquqiy tartibga solishning samarali yondashuvlarini ishlab chiqish bilan bog'liq bashoratli funktsiyani bajarishga mo'ljallangan yuridik fan uchun yangi, ko'pincha hal qilib bo'lmaydigan

muammolarni keltirib chiqaradi. Moliyaviy xizmatlar - aktivlarni boshqarish va majburiyatlarni boshqarish kompaniyalari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar. Ular kerakli mablag'larni olishga yordam beradi, shuningdek, ular orqali iqtisodiy subyektlar samarali investitsiya qilinganligiga ishonch hosil qilishadi (masalan, bank xizmati, sug'urta xizmati va investitsiya xizmatlaridir). Moliyaviy munosabatlar iqtisodiy munosabatlarning bir turi. Shu munosabat bilan iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatadigan raqamli texnologiyalar moliyaviy huquqqa ham ta'sir qiladi (raqamli texnologiyalar iqtisodiyot moliyaviy huquq). Iqtisodiyotni moliyaviy tartibga solish sharoitida moliyaviy huquq haqida gap ketganda, shuni ta'kidlash kerakki, yangi texnologiyalar, bir tomondan, huquqiy tartibga solish predmetining kengayishiga olib keladi (masalan, ko'rib chiqilayotgan soha elektron pul muomalasi jarayonida rivojlanayotgan ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishni boshladi), boshqa tomondan, tartibga solish, boshqarish, moliyaviy nazorat va nazoratni qo'llab — quvvatlovchi vositadir. Moliyaviy munosabatlar doirasida qo'llaniladigan texnologiyalar odatda moliyaviy texnologiyalar deb ataladi.

Hozirgi vaqtda moliyaviy texnologiyalar nafaqat moliyaviy xizmatlarni taqdim etishga hissa qo'shadigan tarqoq usul va vositalar sifatida, balki maxsus turdagi mahsulot — moliyaviy texnologiyalarni ishlab chiqaruvchi tashkilotlardan tashkil topgan iqtisodiyotning alohida tarmog'i sifatida qaraladi. Shunday qilib, Pptesilarni alohida texnologiyalar sifatida ham, iqtisodiyotning bir tarmog'i sifatida ham ko'rish mumkin. Bugungi kunda moliyaviy texnologiyalarning bir nechta tasnifi mavjud. Masalan, bir guruh nemis mualliflari tegishli moliyaviy texnologiyalarni ta'kidlashni taklif qilishadi: 1) moliyalashtirish bilan (kraudfanding, kredit va faktoring); 2) aktivlarni boshqarish (ijtimoiy savdo, avtomatlashtirilgan maslahat tizimlari, shaxsiy moliya menejmenti, investitsiya va bank); 3) to'lovlar (muqobil to'lov usullari, blockchain va kripto-valyutalar); 4) sug'urta sohasidagi boshqa moliyaviy texnologiyalar³. Shubhasiz, ushbu tasnif to'liq bo'lmasa-da, tegishli texnologiyalar qo'llaniladigan moliya bozorining tarmoqlarini aks ettiradi. Ta'kidlash joizki, moliyaviy texnologiyalarni farqlash taklif etiladi:

1. Tartibga solish texnologiyalari (RegTech) — moliya bozorida faoliyat yuritadigan tashkilotlar tomonidan tartibga solish va nazorat talablarini bajarish bilan bog'liq jarayonlarni optimallashtirish uchun foydalaniladi. Xususan, dunyo banklarini tartibga soluvchi texnologiyalar qatoriga kiradi: - muvofiqlikni nazorat qilish texnologiyalari-tartibga solish va nazorat talablariga rioya etilishini ta'minlashga, shu jumladan xavflarni aniqlash va boshqarish, axborotni oshkor qilish jarayonlarini avtomatlashtirish va boshqalarga qaratilgan.;
- identifikatsiya texnologiyalari-mijozlar va ishtirok etayotgan boshqa shaxslarni tekshirish bilan bog'liq pul operatsiyalarida, shu jumladan xizmatga dastlabki qabul qilishda, shuningdek jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish (legallashtirish), terrorizmni moliyalashtirish va ommaviy qirg'in qurollarini tarqatishni moliyalashtirishga qarshi kurashish maqsadida ushbu operatsiyalarni amalga oshirish jarayonida keyinchalik identifikatsiyalash; - tranzaksiyalarni monitoring qilish texnologiyalari-pul o'tkazmalari, valyuta operatsiyalari, shuningdek moliyaviy vositalar bilan operatsiyalar bilan bog'liq jarayonlardagi og'ish va buzilishlarni aniqlashga qaratilgan; — risklarni boshqarish texnologiyalari-risklarni boshqarishni avtomatlashtirishga qaratilgan (bozor va operatsion). Bozor xatarlariga nisbatan ushbu texnologiyalar moliyaviy vositalarni, pul mablag'lari bilan operatsiyalarni baholashni, belgilangan chegaralarni nazorat qilishni va boshqalarni avtomatlashtirishni o'z ichiga oladi va operatsion xatarlarga nisbatan ular ichki protseduralar samaradorligini oshirishga, firibgarlikdan himoya qilishni ta'minlashga imkon beradi. harakatlar va boshqalar.;
- hisobot bilan bog'liq texnologiyalar-hisobotlarni avtomatik ravishda shakllantiradi va taqdim etadi, shu bilan axborot tizimlarining ishlash xarajatlarini kamaytirishga imkon beradi. Shunday qilib, xo'jalik yurituvchi sub'ektlar birinchi navbatda Regtechni ishlab chiqish va rivojlantirishga qiziqishmoqda, chunki mazkur texnologiyalar xarajatlarni kamaytirishga imkon beradi (axborot tizimlarini boshqarish xarajatlarini kamaytirish, xodimlarni qisqartirish, shuningdek nazorat tartib

— qoidalarini tezlashtirish orqali) va boshqa tomondan-davlat talablariga muvofiqligini ta'minlash. Shuningdek, RegTech rivojlanishining harakatlantiruvchi kuchi bozor degan xulosaga kelishimiz mumkin.

- Nazorat texnologiyalari (SupTech) — ushbu faoliyat samaradorligini oshirish uchun moliya bozorlarida tartibga solish va nazorat organlari amaliyotiga joriy etilmoqda. Bunday texnologiyalar moliya bozori sub'ektlaridan kelib chiqadigan hisobotlarni va boshqa ma'lumotlarni avtomatik ravishda qayta ishlash, bozor va operatsion xatarlarni monitoring qilish va tahlil qilish, tartibga solish talablarini raqamlashtirish (moliya bozori sub'ektlariga ushbu talablardagi o'zgarishlarni tezda aniqlash va ularni o'z amaliyotida qo'llash imkonini beradigan xizmatlarni ishlab chiqish) va boshqalar bilan bog'liq. Suptechning rivojlanishi, Rossiya banki ta'kidlaganidek, "tartibga solish va nazorat sohasidagi yondashuvlarni modernizatsiya qilish uchun regulyatorlarning diqqat markaziga to'liq bog'liq" 5. Yuqorida aytilganlarning barchasidan bir qator xulosalar chiqarish mumkin: — birinchidan, bo'linish va suptech Pro-bu o'z faoliyatiga tegishli texnologiyalarni joriy etadigan sub'ektlarga bog'liq: moliya bozori ishtirokchilari yoki regulyator (Rossiya banki). Shu bilan birga, ular aslida bir xil narsaga — moliya bozorlarida qonuniylikni ta'minlashga qaratilgan. "Tartibga solish texnologiyalari" atamasining o'zi muvaffaqiyatsiz deb tan olinishi kerak: bunday texnologiyalar tabiatan tartibga soluvchi emas. Moliya tizimi darajasiga qarab ko'plab tarkibiy qismlardan iborat. Kompaniya nuqtai nazaridan olib qaraydigan bo'lsak, moliya tizimi kompaniyaning moliyaviy faoliyatiga mos keladigan protseduralarni o'z ichiga oladi. Bularga misol qilib Tartibga solish-bu ijtimoiy munosabatlarga maqsadli ta'sir qilish jarayoni. ular ijtimoiy munosabatlarga ta'sir qilmaydi, ularni qo'llash, yuqorida aytib o'tilganidek, tartibga solish talablariga muvofiqligini ta'minlashga qaratilgan. Shunday qilib, hozirgi kunda "tartibga soluvchi texnologiyalar" deb ataladigan narsa, aslida, nazorat texnologiyalari, ammo xo'jalik yurituvchi sub'ektlar tomonidan amalga oshirilmoqda.

Maqolada raqamli iqtisodiyotning moliyaviy huquqqa ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan. Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida yangi texnologiyalar, bir tomondan, huquqiy tartibga solish predmetining kengayishiga olib keladi, boshqa tomondan, tartibga solish, boshqarish, moliyaviy nazorat va nazoratga yordam beradigan vosita ekanligi aniqlandi. Ishda moliyaviy texnologiyalarning har xil turlari, birinchi navbatda tartibga soluvchi (RegTech) va nazorat qiluvchi (SupTech) ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, muallif "tartibga solish texnologiyalari" atamasi umuman muvaffaqiyatsiz degan xulosaga keladi. Bundan tashqari, shuni aytish kerakki, tor ma'noda moliyaviy texnologiyalar — bu faqat moliya bozorlarida qo'llaniladigan vositalar va usullarning to'plami, keng ma'noda — moliyaviy tartibga solish, nazorat qilish va nazorat qilish bilan bog'liq barcha sohalarda qo'llaniladi.

Foyalanilgan adabiyot:

- Ayubjon o'g'li, Azamjon Aliyev. "LOYIXALARNI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI VA AXBOROT XAVFSIZLIGIDA RISKLARNI TAHLILI." Results of national scientific research 1.4 (2022): 39-44. Ayubjon o'g'li A. A. LOYIXALARNI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI VA AXBOROT XAVFSIZLIGIDA RISKLARNI TAHLILI //Results of national scientific research. – 2022. – T. 1. – №. 4. – С. 39-44. Алиев, А., & Мусаева, М. 2.3. К. (2021). СИСТЕМЫ ЗАЩИТЫ БИОМЕТРИЧЕСКИХ ДАННЫХ. Academic research in educational sciences, 2(4), 393- 396.
- Malikov T.S. "Moliya". O'quv qo'llanma. "IQTISOD-MOLIYA", 2018
- Алиев, Азамжон, and Мухтасар Заирджон Кизи Мусаева. "СИСТЕМЫ ЗАЩИТЫ БИОМЕТРИЧЕСКИХ ДАННЫХ." Academic research in educational sciences 2.4 (2021): 393-396.
- Khudoynazarovich, S. A. (2022). FEATURES OF EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF ACTIVITIES AT THE BUKHARA STATE UNIVERSITY. Galaxy International Interdisciplinary

- Research Journal, 10(11), 153-159.
5. Khudoynazarovich, S. A. (2021). An Opportunity of Internet Marketing in Tourism Sphere. *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development*, 3(3), 356-361.
 6. Shadiyev, A. (2022). FEATURES OF EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF ACTIVITIES AT THE BUKHARA STATE UNIVERSITY. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 23(23).
 7. Бозорова, М. С. (2021). ГЛАВА 10. СТРАТЕГИЯ ВНЕДРЕНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС. In *Инновационное развитие науки и образования* (pp. 122-132).
 8. Базарова, М. С. (2021). ЭКОНОМИКА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН И РОЛЬ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В ЕЁ РАЗВИТИИ. In *Современные проблемы социально-экономических систем в условиях глобализации* (pp. 350-354).
 9. Bakhodirovich, K. B. (2023). CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF IMPROVING ACCOUNTING IN SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP. *IMRAS*, 6(6), 161-165.
 10. Bakhodirovich, K. B. (2023). International accounting models and their characteristics in the conditions of innovative economy. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 21, 56-60.
 11. Mukhammedrizaevna, T. M., Bakhriddinovna, A. N., & Olimovna, R. N. TOURIST LOGISTICS AND SUPPLY CHAIN MANAGEMENT: STRATEGIES FOR REDUCING COST AND IMPROVING SERVICE. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.*, 90.
 12. Raxmonqulova Nafisa. (2023). XUSUSIY SHERIKCHILIK VA TURIZM KLASTERI ORQALI HUDUDLARDA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(8), 556–560.
 13. Junayduloevich, A. A., Bakhriddinovna, A. N., & Olimovna, R. N. Business and Product Delivery in the Context of Covid-19. *JournalNX*, 1305-1307.
 14. Toshov, M. (2023). PERSONNEL MANAGEMENT AND THEIR EVALUATION IN MANAGEMENT. *Modern Science and Research*, 2(10), 535–541.
 15. Hakimovich, T. M. (2023). IQTISODIYOTDA MENEJMENTNING AHAMIYATI. *Gospodarka i Innowacje.*, 41, 84-87.
 16. To'rayevna, S. N. . (2023). Biznes Sohasida Xodimlarni Topish Va Tanlash Bosqichlari. *Miasto Przyszłości*, 41, 184–190.
 17. Sodiqova, N. (2023). DIGITAL LABOR IN THE NEW ECONOMY. *Modern Science and Research*, 2(10), 293–300.
 18. Алимова, Ш. А., & Ниёзова, И. Н. (2021). Бизнес-коммуникации в системе управления промышленных структур. *Academy*, 1 (64), 55-57.
 19. Abidovna, A. S. (2023). Special directions of tourism development in Bukhara region: problems and solutions. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 21, 51-55.
 20. Алимова, Ш. А. (2021). ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА КАК НОВЫЙ ЭТАП ГЛОБАЛИЗАЦИИ. In *АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ И РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ* (pp. 234-238).
 21. Bustonovna, J. Z. (2023). PECULIARITIES OF THE AGRICULTURAL ECONOMY IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(5), 1256-1260.
 22. Jumaeva, Z. Q. "REGIONAL FEATURES OF INVESTMENT POLICY OF UZBEKISTAN." *Central Asian Problems of Modern Science and Education 2020.1* (2020): 48-55.